

СРОДКІ ВЫРАЖЭННЯ МАЎЛЕНЧАЙ АГРЭСІІ Ў ПОЛЬСКІХ МЕДЫЯ

В. А. Сакалова

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
asklvao@gmail.com;
наук. кір. – Л. І. Собалева, канд. філал. навук, дац.

Сродкі масавай інфармацыі (медыя) з'яўляюцца адным з інструментаў фарміравання грамадскай думкі. Дадзены артыкул на прыкладзе польскіх інтэрнэт-выданняў разглядае маўленчую агрэсію ў кантэксце маўленчага маніпулявання і прапануе класіфікацыю сродкаў яе выражэння адпаведна з лексічным і сінтаксічным узроўнямі мовы, а таксама з дыскурсам. У ходзе даследавання былі прааналізаваны 111 праяў маўленчай агрэсіі ў інтэрнэт-версіях польскамоўных часопісаў (wyborcza.pl, rp.pl, dorzeczy.pl, fakt.pl, tygodnik.tvp.info, onet.pl, polskatimes.pl, newsweek.pl). У выніку выяўлены асноўныя тэндэнцыі сучаснага польскага публіцыстычнага дыскурсу, звязаныя з маўленчай агрэсіяй, а таксама распрацавана новая класіфікацыя сродкаў выражэння маўленчай агрэсіі на падставе папярэдніх даследаванняў.

Ключавыя словы: маўленчая агрэсія; маўленчае маніпуляванне; імплікатура; публіцыстычны дыкурс; палітычная метафара.

Паводле Ю. В. Шчарбінінай, якая шырока даследавала праблему маўленчай агрэсіі, маўленчая агрэсія – гэта «праяўленне ў маўленні грубасці, негатыўнае маўленчае ўздзеянне і ўзаемадзеянне; крыўдныя зносіны; выражэнне адмоўных эмоцый і намераў у непрымальнай у дадзенай сітуацыі і зневажальнай для суразмоўцы форме» [2, с. 13].

Нягледзячы на тое, што «мова ідэалогіі не мусіць быць мовай агрэсіі, а вербальная агрэсія не мусіць мець ідэалагічнай асновы» [3, с. 143], большасць праяў маўленчай агрэсіі адбываецца ў палітычным дыскурсе.

Н. Е. Пятрова і Л. В. Рацыбурская вылучаюць дзве групы сродкаў выражэння маўленчай агрэсіі: лексічныя і дыкурсійныя [1]. Нам здаецца мэтазгодным вылучыць побач групу сінтаксічных сродкаў. Аналіз праяў маўленчай агрэсіі паказаў, што яна даволі часта выражаецца з дапамогай фразеалогіі: *Mając krew na rękach, przeszli na stronę opozycji. – Маючы рукі ў крыві, яны перайшлі на бок апазіцыі.* Акрамя таго, журналісты часта выкарыстоўваюць парафразы для сінанімічнай замены прозвішч вядомых

асоб: *dzisiejszy gospodarz Kremla ‘сённяяшні гаспадар Крамля’, blazen Putina ‘блазан Пуціна’.*

У прааналізаваным матэрыяле найбольш распаўсюджаным спосабам выражэння маўленчай агрэсіі з’яўляюцца лексічныя сродкі: лексіка ацэначная, размоўная, прастамоўная. Сярод лексічных сродкаў прэваліруе ацэначная лексіка. Яна найчасцей мае этычны характар і службыць да маральнай ацэнкі канкрэтнай асобы ці з’явы ў грамадстве. У прыкладзе *Jest jednak człowiekiem złamanym, który sprzeniewierzył się własnym ideałom i nie wypełnia roli strażnika praworządności* ([Анджэй Дуда], аднак, – **зламаны чалавек, які здрадзіў** уласным ідэалам і не выконвае ролі вартаўніка правасуддзя) паводле Ю. В. Шчарбінінай, назіраецца пераходная агрэсія, скіраваная на канкрэтны аб’ект рэчаіснасці. У прыкладзе *...tamy do czynienia po prostu z demoralizowaniem społeczeństwa* (...маем справу з **дэмаралізацыяй грамадства**) назіраецца зрушаная агрэсія, якая не мае пэўнага рэфэрэнту і быць скіравана на сукупнасць з’яў ці грамадскасць [2, с. 210].

Менш актыўна ўжываецца размоўная і прастамоўная лексіка: *Poseł Kaczyński przerobił wicepremiera Gowina jak chłopca* (**Пасол Качыньскі абкруціў** віцэ-прэм’ера Говіна, як хлапчука).

Для выражэння маўленчай агрэсіі ў палітычным дыскурсе актыўна ўжываюцца метафары і параўнанні, сярод якіх найчасцейшымі з’яўляюцца тыповыя метафары «палітыка – гэта вайна», «палітыка – гэта тэатр»:

Prezydent Duda atakuje sędziów (**Прэзідэнт Дуда атакуе** суддзяў);

Andrzej Duda urządził spektakl z podpisywaniem ustawy (**Анджэй Дуда зрабіў спектакль з падпісаннем** уставы). Параўнанні маюць іранічны характар: *Kampania prezydenta Dudy – wyścig z kulą u nogi* (**Кампанія прэзідэнта Дуды – гонка ў кандалах**).

Прааналізаваны матэрыял характарызуецца практычна поўнай адсутнасцю жарганізмаў, інвектыў і абсцэннай лексікі. Іншамоўная лексіка таксама рэдка выступае сродкам выражэння маўленчай агрэсіі, што можа тлумачыцца актыўным уваходам запазычанняў у лексіку польскай мовы, якая звычайна пакідае чужое лацінскае напісанне і адзначаецца тэндэнцыяй захавання чужой фанетыкі. У выніку іншамоўная лексіка не стварае такога чужароднага эфекту, як, напрыклад, у беларускай мове, для якой характэрна прыстасаванне і арфаграфіі, і фанетыкі.

Сярод дыскурсіўных сродкаў асноўнае месца займае моўная дэмагогія: выкарыстанне моўных імплікатур, свядомае парушэнне прэсупазіцый і парушэнне пастулатаў паспяховых зносін. Сцверджанне *Znacznie większe jest*

grono osób, które marzy o prezydencie niezależnym, dbającym o konstytucję (Значна больш людзей марыць пра прэзідэнта незалежнага, які дбае пра канстытуцыю) імплікуе, што людзі незадаволены сённяшнім польскім прэзідэнтам, паколькі ён не з'яўляецца незалежным і не дбае пра канстытуцыю.

Прыём свядомага парушэння прэсупазіцый мае меншае распаўсюджанне. Заўважым, што пад прэсупазіцыяй разумеюцца папярэднія веды, якія суадносяцца з рэмай у актуальным члянэнні выказвання. *Hitlerowski symbol na sztandarach przeciwników obrony życia dzieci* (**Гітлераўскі сімвал на штандарах сапернікаў абароны жыцця дзяцей**) – пад «гітлераўскім сімвалам» у загалоўку разумеюцца сімвал фемінісцкіх пратэстаў у выглядзе маланкі, што навязвае адрасату негатыўнае ўяўленне пра феміністычны рух і яго сувязь з фашысцкай ідэалогіяй.

Маўленчая агрэсія можа рэалізавацца праз парушэнне пастулатаў паспяховых зносін. *Boję się, że polskim rodzinom bardziej niż genderyzm i ekologizm razem wzięte zagraża np. niski poziom intelektualny nowego pokolenia księży* (Баюся, што польскім сем'ям больш, чым гендэрызм і экалагізм разам узятыя, пагражае, напрыклад, нізкі інтэлектуальны ўзровень новага пакалення ксяндзоў) – у дадзеным прыкладзе парушаюцца пастулаты рэlevantнасці і колькасці.

Шырокім выкарыстаннем адзначаецца іронія: *Wbrew uzasadnionym obawom prezydent Rosji Władimir Putin był na tyle uprzejmy, że w czwartek w Jerozolimie nie oskarżył Polski o wywołanie drugiej wojny światowej* (Нягледзячы на небеспадстаўныя апаскі, прэзідэнт Расіі Уладзімір Пуцін быў настолькі ветлівы, што ў чацвер у Іерусаліме не абвінаваціў Польшчу ў развязванні Другой сусветнай вайны). Прыкладна такі адсотак займае тэндэнцыйнае выкарыстанне негатыўнай інфармацыі. Часта тэкст перагружаецца негатыўнай інфармацыяй без аб'ектыўных падстаў:

Dzisiejszy gospodarz Kremla będzie więc mógł znów stanąć do wyborów w 2024 roku, a potem powtarzać to tyle razy, na ile pozwoli mu zdrowie (Сённяшні гаспадар Крамля будзе мець магчымасць зноў удзельнічаць у выбарах у 2024 годзе, а потым паўтараць гэта столькі разоў, колькі яму дазволіць здароўе).

У польскай публіцыстыцы мае месца інтэртэкстуальнасць як сродак выражэння маўленчай агрэсіі. Прэцэдэнтным тэкстам можа з'яўляцца як мастацкі тэкст, так і прэцэдэнтнае выказванне (у тым ліку прыказкі і прымаўкі). Абедзве рэалізацыі прысутнічаюць у наступным прыкладзе:

Wicepremier Gowin (Panu Bogu świeczkę a diabłu ogarek) wykonuje chocholi tanięć i podaje się do dymisji (Віцэ-прэм'ер Говін (і Богу свечка, і

д'яблу агарак) выконвае *хахолаў танец і падаецца ў адстаўку*). «Хахолаў танец» – сімвал бязраднасці палякаў пад прыгнётам з п'есы С. Выспяньскага «Вяселле». Інтэртэкстуальнасць апелное да «культурнага коду» нацыі і можа выступаць сродкам, праз які рэалізуюцца метафары і параўнанні.

Сярод сінтаксічных сродкаў вылучаюцца рытарычныя пытанні, простая мова і цытаванне. Рытарычныя пытанні выступаюць разам з імплікатурай: *Jak można być wykształconym człowiekiem, czytając tak mało?* (Як можна быць адукаваным чалавекам, чытаючы так мала?). Простая мова і цытаванне маюць падобны характар, але простая мова з'яўляецца парафразавай выказвання. *Ów wzorzec myślenia dodatkowo jest zaprawiony odrobiną radości z deklaracji: «Głoszę całemu światu, że jestem głabem, i kto mi co zrobi? Elektorat właśnie za to mnie kocha»* (У гэтым шаблоне мыслення дадаткова прысутнічае трохі радасці ад заявы: «Абвяшчаю ўсім на свеце, што я тупіца, і хто мне што зробіць? Электарат за гэта мяне і любіць») – дадзенае выказванне імітуе простую мову Яцэка Сасіна і змяшчае пеэратыў (*glab* 'тупіца') на лексічным узроўні і імплікатуру на дыскурсіўным. Цытата выкарыстоўваецца супраць яе аўтара і можа суправаджацца іроніяй ці сарказмам, указваючы на фальшыкасць: *W odpowiedzi Borys Budka zapewnił, że on i Kidawa-Błońska «są zespołem» i «wspólnie rozmawiają»* (У адказ Барыс Будка запэўніў, што ён і Кідава-Блоньска – «каманда» і «сумесна размаўляюць»).

Такім чынам, маўленчая агрэсія ў сістэме мовы выступае на лексічным і сінтаксічным узроўні, а таксама на ўзроўні дыскурсу. У большасці выпадкаў маўленчая агрэсія выражаецца з дапамогай лексічных сродкаў (54%), сярод якіх пераважае ацэнная лексіка. Другое месца займаюць дыскурсіўныя сродкі (33%), якія рэалізуюцца пераважна праз імплікатуру і іронію. Найменш распаўсюджаны сінтаксічныя сродкі (13%), сярод якіх найчасцей выкарыстоўваюцца рытарычныя пытанні. Адначасова ў праявах маўленчай агрэсіі могуць быць задзейнічаны сродкі некалькіх моўных узроўняў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Петрова Н. Е., Рацибурская Л. В. Язык современных СМИ: средства речевой агрессии : учеб. пособие. М. : Флинта, Наука, 2011.
2. Щербинина Ю. В. Речевая агрессия: Территория вражды: учеб. пособие. М. : Форум, 2015.
3. Laskowska E. Język ideologii a język agresji w wypowiedziach politycznych. URL: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_ssp_2012_2_09/c/10486-10025.pdf (дата звароту: 22.04.2020).